

**О.О. Воронков, к.е.н, доц.
К.С. Дяченко, здобувач**

Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова

Концептуальні засади дослідження економічної безпеки будівельних підприємств

У роботі висвітлено концептуальні засади дослідження економічної безпеки будівельних підприємств із застосуванням системного підходу. Досліджено наукові основи теорії систем і системного аналізу, що стосуються проблемної області. Визначено базові властивості систем, а також елементи системи економічної безпеки будівельних підприємств. У ході дослідження було розглянуто основні позиції концептуальної моделі нелінійних динамік, виявлено ознаки нелінійності еволюції безпеки як системи, охарактеризовано якісні характеристики нелінійності системи. До однієї з характеристик системи економічної безпеки будівельних підприємств авторами віднесено емерджентність, як результат виникнення між елементами системи синергетичних зв'язків; розкрито емерджентні властивості системи, наслідки прояву емерджентності; окреслено інтегральні властивості складних динамічних систем. З'ясовано переваги системного підходу у вивченні економічної безпеки будівельних підприємств. Авторами сформульовано системні ознаки системи економічної безпеки будівельних підприємств; а також запропоновано системний підхід, який передбачає розгляд економічної безпеки будівельних підприємств як цілеспрямованої динамічної системи, що функціонує і розвивається шляхом управління критеріями оцінки рівня розвитку і спрямована на досягнення оптимального рівня в умовах стохастичного виникнення зовнішніх і внутрішніх негативних впливів. Також в роботі визначено основні завдання та принципи, які мають вирішуватись в процесі функціонування економічної безпеки будівельних підприємств. Отримані результати дослідження дозволять поглибити та розширити існуючі підходи до функціонування та моделювання системи економічної безпеки будівельних підприємств з урахуванням їх галузевої специфіки.

Ключові слова: економічна безпека; будівельні підприємства; система економічної безпеки; принципи забезпечення економічної безпеки.

Актуальність теми. В сучасних умовах розвитку економіки будівельні підприємства, як і інші суб'єкти підприємницької діяльності змушені функціонувати в умовах невизначеності та ризику, що, в свою чергу, спонукає їх до підтримання та забезпечення належного рівня економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спирається автор. Вагомий внесок у дослідження економічної безпеки належить таким вітчизняним та зарубіжним вченим як: Є.А. Бобров [3, с. 80], Ю.М. Воробйов та О.Л. Коробчинський у своїх працях розглядали сучасні підходи до дослідження економічної безпеки; Г.В. Пухальська [17] та С.М. Ільяшенко досліджували функціональні складові економічної безпеки; методологія управління економічною безпекою підприємств висвітлена у працях З.Б. Живко [9], Е.В. Камишнікової; питання моделювання економічної безпеки представлені у працях В.М. Гесця, М.О. Кизима, Т.С. Клебанової [5], Р.А. Руденського [18]. Системний підхід у дослідженні економічної безпеки підприємств розкрито в працях О.О. Молодід та А.М. Якимової [22]; концептуальні аспекти економічної безпеки підприємств окреслено Л.В. Гнилицькою, С.П. Міщенко, І.В. Піратінською, Т.А. Пушкар, М.В. Чорною.

Проте, незважаючи на широке коло проведених досліджень економічної безпеки, подальшого доопрацювання і розробки потребують концептуальні засади економічної безпеки будівельних підприємств на засадах системного підходу, який би враховував особливості галузі та специфіку організації фінансів на цих підприємствах.

Метою статті є дослідження концептуальних засад економічної безпеки будівельних підприємств із застосуванням системного підходу; визначення елементів та характеристик системи економічної безпеки будівельних підприємств, а також основних завдань та принципів, які мають вирішуватись в процесі функціонування економічної безпеки будівельних підприємств.

Викладення основного матеріалу. На думку авторів, така категорія, як економічна безпека, не тільки будівельних підприємств, а й підприємств взагалі, а також регіонів та держави, являє собою складну багаторівневу систему утворену з великого числа підсистем, що взаємодіють між собою явним або не явним чином. Дане припущення дозволяє говорити про те, що моделювання системи економічної безпеки будівельних підприємств неможливо без застосування системного підходу. З метою кращого

розуміння пропонованого методу моделювання економічної безпеки будівельних підприємств розглянемо наукові основи теорії систем і системного аналізу, що стосуються проблемної області.

Переважно, під системою економічної безпеки підприємства приймається комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних та профілактичних заходів, спрямованих на якісну реалізацію захисту пріоритетних інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз [17].

Також актуальним є підхід до визначення економічної безпеки підприємств, як стану розвитку економічної сфери, що забезпечує її ефективне функціонування засобами контролю і регулювання внутрішніх і зовнішніх чинників з урахуванням інтересів майбутніх поколінь, а також здатність відновлення і результативного протистояння їм [7].

Ідея створення загальної теорії систем належить австрійському біологу Л. фон Берталанфі [2]. Одним з можливих шляхів її реалізації він вбачав у знаходженні структурного подібності законів, установлених в різних конкретних науках. Він досить вдало сформулював загальні принципи теорії систем розробивши і запропонувавши застосування емпірично-інтуїтивного підходу в проведенні системних досліджень [19].

Реальні економічні системи сучасності в основному є відкритими. Визначення системи в «Енциклопедії економічної безпеки» [21, с. 362–366] говорить, що «відкрита система – це система, яка взаємодіє з навколишнім середовищем в будь-якому аспекті: інформаційному, енергетичному, матеріальному і т.п., тобто відбувається обмін речовиною, енергією та інформацією між системою і навколишнім середовищем для її розвитку. Поведінка відкритої системи визначається її початковим станом, зміною характеристик її елементів або структури, зв'язків між ними, а також зовнішніми керуючими і перешкоджають впливами».

Згідно з Дж. Касті, до базових властивостей систем належать: зв'язність, складність і стійкість (сталість); вони також властиві і економічним системам [11, с. 46–67]. Розглянемо їх зміст більш детально. Структурна зв'язність системи, найбільш істотна її характеристика, оскільки зникнення структурних зв'язків призведе до зникнення самої системи. Відповідь на питання щодо характеру зв'язків між найпростішими елементами, що дозволяє сформувати єдине ціле, зручніше отримати в результаті графічного зображення моделі єдиної системи. Складність системи пов'язана з двома найважливішими її властивостями: математичною структурою компонентів (підсистем) та способом, яким ці компоненти пов'язані між собою. Перша властивість передбачає наявність можливості зниження зовнішньої складності системи шляхом об'єднання окремих змінних у підсистеми, друга властивість містить такі характеристики системи, як розмірність, ієрархія, довжина ланцюгів зв'язку. Тому питання динамічної поведінки системи міцно пов'язане як із структурою окремих елементів, так і зі способом їх організації та взаємодії. Одним з найважливіших аспектів поняття складності є її подвійна природа. Варто розрізнити структурну, або статичну, складність, що містить зв'язаність і структуру підсистем, та динамічну складність, пов'язану із поведінкою системи в часі [20, с. 18].

До елементів економічної безпеки підприємства належатиме все, що пов'язано з його функціонуванням і розвитком. Деякі автори розрізняють статичні, динамічні і синтетичні властивості систем [1, с. 58]. До статичних властивостей належать такі, що визначають особливості конкретного стану системи у будь-який фіксований момент часу. До динамічних властивостей системи належать ті властивості, що проявляються лише в процесі функціонування системи, тобто характеризують зміни в її стані, внутрішнього і зовнішнього середовища в динаміці. До синтетичних властивостей належать інтегральні властивості, що, хоча й визначаються статичними і динамічними властивостями, проте проявляються саме у взаємодії системи з навколишнім середовищем. Синтетичні властивості визначають цілісність системи в найзагальнішому сенсі. З точки зору управління системою економічної безпеки важливе значення має прояв тих її властивостей, які забезпечують розвиток, тобто динамічних і синтетичних.

Сукупність підходів до розуміння поняття «система» умовно можна розділити на три групи:

а) система розглядається як комплекс процесів, явищ і зв'язків між ними, що існують об'єктивно, незалежно від спостерігача або дійової особи;

б) система розглядається як інструмент, спосіб дослідження процесів і явищ;

в) система розглядається як поєднання якостей різного позиціонування системи і спостерігача.

Ми згодні з автором [3, с. 83], що сучасне розуміння безпеки виключає статичний підхід, який розглядає безпеку як процес. З позиції системного підходу економічна безпека ґрунтується не на окремому процесі, а на системі взаємозв'язків усіх процесів, які відбуваються як всередині підприємства, так і у взаємодії з зовнішнім середовищем.

На думку А.Лескова [12, с. 66], під поняттям безпеки «прийнято розуміти тип динамічної рівноваги, характерний для складних саморегулюючих систем і станів у підтримці істотно важливих для збереження системи параметрів у припустимих межах». Казаков М.Д. [10, с. 62] характеризує безпеку держави (або іншої економічної системи) як динамічно стійкий (стабільний) стан щодо несприятливих впливів та діяльність щодо захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також щодо забезпечення таких внутрішніх і зовнішніх умов існування держави, що гарантують можливість стабільного всебічного

прогресу суспільства і його громадян. Сучасне суспільство здійснює радикальний цивілізаційний переворот, що передбачає орієнтацію на ідеал глобальної цивілізації як єдиний планетарний комплекс, який з очевидністю передбачає відмову від презумпції лінійного прогресу, засноване на ідеї уніфікації форм і шляхів розвитку [20, с. 17]. Таким чином, у центрі уваги як природної, так і гуманітарної науки сьогодні знаходиться ідея нелінійності.

У сучасних природничих науках очевидним лідером стає синергетика як концепція нелінійних динамік [15, с. 99]. Концептуальна модель нелінійних динамік, як синтез постмодернізму в гуманітарній сфері та синергізму в природній, містить такі позиції:

1. нелінійність динамічних процесів, через які, внаслідок неврівноваженості системи, формуються розгалуження еволюційних перспектив системи, відкриваються можливості радикальної трансформації змісту та вектору еволюції системи на засіб формування альтернативних шляхів її розвитку;

2. неврівноваженість системи розкривається не за допомогою поняття структури, а через поняття дисипативних структур як принципово не фінальних версій конфігурації неврівноваженого середовища або через постмодерністське поняття структуризації, що фіксує нон-фінальність структурної організації системи, її відкритість до радикальних змін [15, с. 501].

Дисипативна структура (система) являє собою відкриту нелінійну систему, яка є неврівноваженою завдяки розсіюванню енергії, отримуваної ззовні. У загальному сенсі дисипація відображає втрату системою енергії. Внаслідок самоорганізації в такій системі можуть виникати стійкі структури, що викликають ентропію, яка компенсується негативним потоком ентропії ззовні. Зміна структури не завжди означає «революційні» зміни, швидше це зміна структури зворотніх зв'язків, інформаційних потоків у системі, дерева цілей, ідей, стимулів, витрат факторів, які заохочують певну поведінку або протидіють їй. Існуючі об'єднання людей, організацій і фізичні структури можуть вести себе зовсім інакше, якщо будуть мати для цього можливість і причини, нехай навіть у вигляді заохочення ззовні [14].

Удосконаленню теорії системи безпеки підприємства сприяє трактування економічної безпеки як складної динамічної системи, що забезпечує стає функціонування і розвиток підприємства за допомогою своєчасної мобілізації і найбільш раціонального використання трудових, фінансових, техніко-технологічних та інших ресурсів підприємства в умовах дії зовнішніх і внутрішніх загроз [5]. Авторами система розглядається як сукупність економічних інтересів, що піддаються впливу з боку середовища та об'єкта управління, яким управляють, та які надходять на вхід об'єкта управління.

Аналогічної думки дотримується В.А. Ліпкан [13, с. 22], який стверджує, що системи безпеки вважаються відкритими динамічними нелінійними системами, тобто такими, в які потенційно закладено механізм самоорганізації. Самоорганізація системи являє собою її здатність до зміни своїх властивостей, стабільного збереження характеру взаємодії із зовнішнім середовищем, незважаючи на можливі зміни внутрішніх і зовнішніх факторів. Самоорганізована система здатна на підставі оцінки впливів зовнішнього середовища шляхом послідовної зміни своїх властивостей набути певне стійке функціонування, при якому вплив зовнішнього середовища не перевищуватиме допустимих меж. В умовах постійних змін зовнішнього середовища успішному процесу самоорганізації сприяє можливість оперативної зміни властивостей складної системи для її максимальної цілеспрямованості.

Синергетика розглядається як теорія самоорганізації систем, де у дослідженні її змісту і сенсу центральне місце посідають такі категорії, як нелінійність, нестійкість і біфуркація. Протиставлення лінійних і нелінійних систем базується на тому, що перші працюють лише під впливом зовнішніх сил, а інші виявляють внутрішню активність. Як зазначає В.А. Вагурін [4, с. 7], активність систем криється в їх здатності до спонтанної появи нових структур за рахунок внутрішньої взаємодії, з одного боку, і неспецифічної адаптивності до зовнішнього середовища у обміні з такою інформацією, енергією або речовиною, з іншого боку. Таким чином, самоорганізація є основним поняттям синергетики, в якій основний акцент переноситься від взаємодії елементів (підсистем складної системи) на зовнішні ефекти, спричинені структурними змінами [20, с. 20]. Синергетика демонструє, що шлях розвитку складних динамічних нелінійних систем, до яких належить безпека, завжди не є єдино можливим. Синергетика і перехід до дисипативних систем стає можливим у результаті якісного стрибка після досягнення граничних значень параметрів, тобто в точках біфуркації з можливістю передбачення подальшого руху системи, завдяки чому стає можливим розробка методів управління флуктуаціями (відхиленнями).

У процесі самоорганізації виникають більш складні й досконалі, гнучкі структури. Лише у неврівноваженій системі можуть мати місце унікальні події та флуктуації. А ось варіативність сценаріїв розвитку залежить від впливу середовища та взаємодії неврівноважених і неструктурованих складових, що спричиняє появу інших, більш ефективних, форм організації [16, с. 18].

У нелінійності не працюють принципи детермінізму і суперпозиції, які в лінійному світі визначають можливість з деякого набору окремих рішень виводити будь-яке інше. Можна виокремити три основні ознаки нелінійності еволюції безпеки як системи:

1. наявність безлічі шляхів переходу в якісно новий стан та спонтанність їх вибору, тобто безліч варіантів реалізації безпеки, іншими словами – непередбачуваність реакції;

2. диспропорція взаємодії причин і наслідків, коли слабкий вплив може мати значні наслідки, тобто незначні деталі можуть призвести до значної зміни реакції;

3. прагнення системи до самозбереження на кожному новому виткові переходу її в нову якість.

До якісних характеристик нелінійності системи належать такі категорії, як: самоорганізація і цілеспрямованість, відкритість, багатовимірність; незворотність, неоднозначність, хаотичність.

На думку Дж. Касті [11], найбільш бажаною якісною властивістю системи є її адаптивність – здатність сприймати зовнішні впливи (очікувані і несподівані) без незворотних фатальних змін своєї поведінки. Адаптивність, таким чином, є мірою здатності до виживання.

Це поняття міцно пов'язане з поняттям області тягіння і переміщення цих областей під дією природних і штучних перешкод. Якщо ці перепони зміщують даний стан системи в області «фатального стану», то зрозуміло, що система не має адаптаційної здатності до даного класу перешкод. В іншому випадку системі певною мірою властива адаптивність. Складній системі, до яких належить економічна безпека, притаманна емерджентність, як прояв в яскравій формі властивості цілісності системи, тобто наявність в економічній системі таких властивостей, що не притаманні жодному з окремо взятих її елементів [6, с. 95]. Автори вважають найбільш доцільним визначення емерджентності як результату виникнення між елементами системи так званих синергетичних зв'язків, які забезпечують збільшення загального ефекту до великих обсягів, ніж сума ефектів окремо взятих незалежних елементів системи.

Закон емерджентності визначається таким чином: система має особливі властивості, що не властиві її окремим елементам. Емерджентність є наслідком прояву, як мінімум, трьох факторів:

1. наслідком різкого нелінійного посилення раніше малопомітної властивості;
2. наслідком непередбачуваної біфуркації будь-якої підсистеми;
3. наслідком рекомбінації зв'язків між елементами [8, с. 131].

Емерджентні властивості системи дозволяють досліджувати особливості і феномени складних систем, які не можна пояснити з позиції знання про складові елементи (підсистем). Цілісні властивості систем, які не зводяться без залишку до властивостей окремих елементів, називаються емерджентними (неадитивними) властивостями. У деяких системах емерджентні властивості можуть бути визначені на основі аналізу окремих елементів (емерджентність 1 роду), в більшості ж великих і складних систем такі властивості в принципі не визначаються та часто непередбачені (емерджентність 2 роду) [5].

При створенні і трансформації системи виділення елемента структури (зв'язки між частинами системи також розглядаються як елементи) органічно набуває властивостей єдиного цілого. Емерджентні властивості економічних систем досліджені недостатньо повно. На мікрорівні емерджентні властивості, зазвичай, ілюструються ефектом корпоративного великого виробництва, агломерації, глобалізації, соціальних наслідків урбанізації тощо.

Аспекти системності економічної безпеки підприємства у своїх працях розробляв Р.А. Руденський [18], який пропонує при аналізі системи безпеки розглядати такі складові:

1. системи нижнього рівня;
2. безпосередньо рівень системи і оточення;
3. зв'язки між цими рівнями.

Автор розглядає досліджувану систему як сукупність трьох підсистем, для кожної з яких також необхідно вирішувати питання економічної безпеки. При цьому стан всієї системи визначається станами цих підсистем і їх співвідношенням, а також підпадає під вплив внутрішніх і зовнішніх загроз кожної з них. Також він застосовує поняття «антисипативні системи управління економічною безпекою» як системи, що має можливість оцінювати ступінь достовірності прогнозів і розробляти випереджаючі реакції на негативні зміни [18].

На підставі викладених в роботі [22] результатів досліджень, автори роблять висновок про важливість виокремлення соціально-економічної безпеки в системну категорію, обґрунтовуючи такий підхід її складністю і потребою в комплексному підході до формування системи соціально-економічної безпеки. Соціально-економічна безпека розглядається як складна відкрита динамічна нелінійна (стохастична) система, якій притаманні структурні властивості, тобто такі, що визначають особливості конкретного стану системи у будь-який фіксований момент часу; динамічні властивості, що проявляються в процесі функціонування системи, тобто характеризують зміни в її стані, внутрішнього і зовнішнього середовища в динаміці. Але найбільший дослідницький інтерес представляють інтегральні властивості складних динамічних систем, які проявляються у взаємодії системи з навколишнім зовнішнім середовищем. До таких властивостей належать синергетичність, емерджентність, ентропійність, мультиплікативність.

Аналіз досліджень вчених у даній області дозволяє визначити незаперечні переваги системного підходу у вивченні такої важливої для будівельних підприємств категорії, як економічна безпека, що зумовлюють його наукове і практичне поширення та необхідність застосування. Таким чином, виокремимо переваги системного підходу при вивченні економічної безпеки будівельних підприємств:

– застосування системного підходу дозволяє встановити оптимальний рівень аналітичного поділу системи економічної безпеки будівельних підприємств на адекватні аналітичні одиниці, що визначають властивості системи в цілому і забезпечують її цілісне функціонування;

– застосування системного підходу надає можливість максимально точно визначити типологію, структуру і логіку взаємозв'язків елементів системи економічної безпеки будівельних підприємств;

– застосування системного підходу дозволяє вивести наукове пізнання системи економічної безпеки будівельних підприємств на принципово новий якісний рівень і забезпечити високу цінність отриманих висновків [9].

Застосування системного підходу для дослідження і моделювання принципів управління економічною безпекою будівельних підприємств дозволяє однозначно класифікувати фактори з позитивним і негативним впливом на безпечне функціонування і розвиток підприємства, визначити цільові орієнтири розвитку і своєчасно встановити виникаючі, як зовнішні, так і внутрішні загрози.

Визначимо системні ознаки системи економічної безпеки будівельних підприємств, а саме:

– межі системи, які визначаються інтересами самого підприємства в рамках спрямованості захисту своєї діяльності від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз;

– відкритість, що проявляється у зв'язках з іншими системами і елементами регіонального і державного рівня (підприємствами і організаціями, фінансовими організаціями, населенням);

– структурованість, визначається у поданні системи економічної безпеки будівельних підприємств, у вигляді взаємодіючих структурних складових (фінансова, екологічна кадрово-інтелектуальна тощо);

– динамічність, яка проявляється у зміні стану системи як у часі, так і в процесі управління;

– ієрархічність, визначається на підставі формування цільових пріоритетів забезпечення економічної безпеки;

– емерджентність, яка проявляється у взаємозв'язку з категоріями «регіональна економіка», «регіональний ринок будівельних послуг», «населення», «екологічна безпека».

Підпорядкованість функціонування всіх елементів спрямована на досягнення спільної мети – забезпечення економічної безпеки будівельного підприємства (рис. 1).

Наведений вище огляд дозволяє сформулювати нове трактування економічної безпеки як цілеспрямованої динамічної системи, що функціонує і розвивається шляхом управління критеріями оцінки рівня розвитку і спрямована на досягнення оптимального рівня в умовах стохастичного виникнення зовнішніх і внутрішніх негативних впливів.

Узагальнюючи викладений матеріал, можна стверджувати, що застосування системного підходу, при вивченні і моделюванні економічної безпеки будівельних підприємств є повністю обґрунтованим і дозволяє провести її аналіз як у статичному, так і в динамічному стані.

У процесі функціонування мета системи економічної безпеки будівельних підприємств може здаватися вимогам до показників стану кожної з її складових, оперативності реагування на зміну ситуації або до засобів досягнення поставлених завдань.

З огляду на думки вчених, фахівців в даній області, відзначимо, що система економічної безпеки будівельних підприємств, в свою чергу, є підсистемою соціально-економічної системи, що визначає рівень розвитку як регіону, так і держави в цілому, яке справляє безпосередній вплив на якість життя населення нашої країни.

У процесі функціонування система економічної безпеки мають вирішуватися такі основні завдання:

– постійний моніторинг ситуації, збір інформації, аналіз і прогнозування ризиків виникнення можливих загроз економічній безпеці;

– розробка заходів щодо попередження потенційних загроз, і їх своєчасна реалізація;

– розробка стратегій і тактик виявлення і попередження потенційних і реальних загроз, оцінка ймовірності з виникнення і можливого економічного збитку;

– постійне вдосконалення системи економічної безпеки.

Успішне вирішення наведених завдань в умовах конкуренції і з урахуванням специфіки діяльності будівельних підприємств складають основу якості системи економічної безпеки.

Необхідно відзначити індивідуальність системи економічної безпеки кожного будівельного підприємства, її повнота і ефективність багато в чому залежить від чинної в регіоні законодавчої бази, що є в розпорядженні матеріально-технічних, кадрів-інтелектуальних і фінансових ресурсів тощо.

Також варто зазначити, що організація і функціонування системи економічної безпеки будівельних підприємств має базуватися на таких принципах:

– принцип законності, який передбачає діяльність будівельного підприємства і забезпечення його економічної безпеки на законних підставах;

– принцип безперервності, що передбачає постійне, безперервне функціонування і виконання завдань системи економічної безпеки;

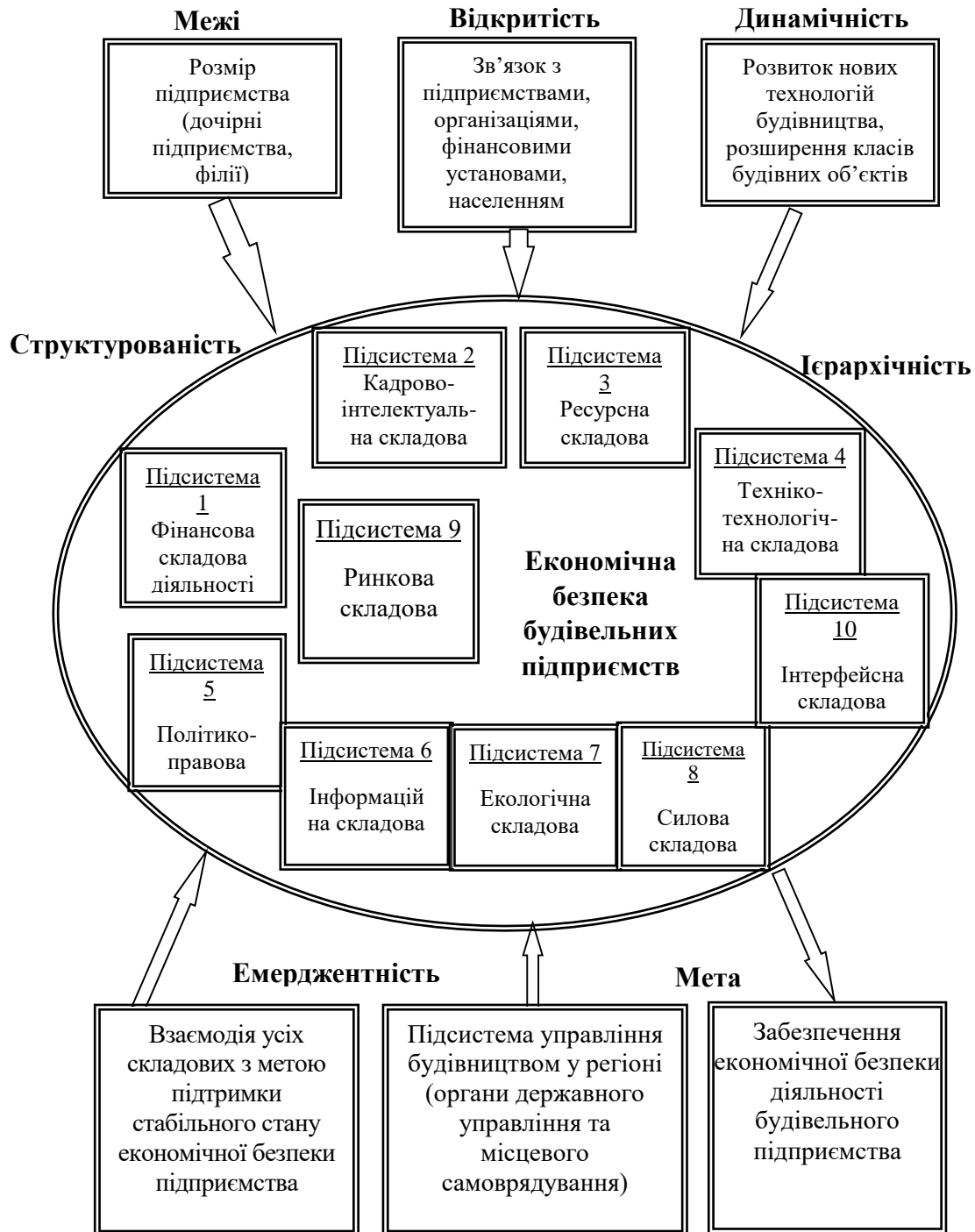

Рис. 1. Системні властивості економічної безпеки будівельного підприємства

- принцип превентивних і реактивних заходів, з пріоритетом саме превентивних заходів, що мають найбільш ефективний результат у процесі запобігання загрозам;
- принцип контролю, завданням якого є постійний моніторинг системи економічної безпеки;
- принцип економічної доцільності, що визначається в оцінці доцільності необхідних витрат на усунення загрози економічній безпеці, порівняно з можливим економічним збитком;
- принцип компетентності, що визначається вибором фахівців найвищого класу для вирішення завдань економічної безпеки будівельних підприємств.

Дотримання розглянутих принципів дозволить забезпечити чітку взаємодію всіх складових економічної безпеки будівельних підприємств, що, в свою чергу, є необхідною умовою досягнення високого рівня розвитку і безпеки функціонування.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Представлений у роботі огляд робіт науковців, присвячених використанню теорії систем і системного аналізу при вивченні такої важливої та ємкої категорії, як «економічна безпека» дозволяє отримати цілісне уявлення, щодо актуальності проведення наукових досліджень в проблемній області, розкриваючи при цьому різноманіття підходів вчених до визначення системності цієї категорії.

2. В процесі дослідження економічної безпеки будівельних підприємств з точки зору системного підходу визначено її системні властивості і представлено структура у вигляді підсистем, що її становлять.

3. Запропоновано нове трактування економічної безпеки як цілеспрямованої динамічної системи, що функціонує і розвивається шляхом управління критеріями оцінки рівня розвитку і спрямована на досягнення оптимального рівня в умовах стохастичного виникнення зовнішніх і внутрішніх негативних впливів.

4. Наведено основні завдання, які мають вирішуватися в процесі функціонування системи економічної безпеки будівельних підприємств, та означено її принципи організації та функціонування, виконання яких, є необхідною умовою досягнення високого рівня розвитку і безпеки функціонування.

В цілому, представлений в роботі матеріал дозволяє стверджувати про формування нових концептуальних засад дослідження, які надають можливість розробки методичного підходу до моделювання та вивчення економічної безпеки будівельних підприємств.

Список використаної літератури:

1. *Бабина О.Є.* Узагальнення властивостей економічного потенціалу в контексті системного підходу / *О.Є. Бабина, О.О. Карпенко* // *Бізнес-Інформ.* – 2013. – № 9. – С. 55–60.
2. *Берталанфи Л.Ф.* Общая теория систем. Отбор проблем и результатов / *Л.Ф. Берталанфи* // *Системные исследования : ежегодник.* – 1969. – С. 30–54.
3. *Бобров Є.А.* Сучасні підходи до дослідження економічної безпеки / *Є.А. Бобров* // *Економіка України.* – 2012. – № 4. – С. 80–85.
4. *Вагурин В.А.* Синергетика эволюции современного общества : учебн. пособие / *В.А. Вагурин.* – М. : КомКнига, 2006. – 216 с.
5. *Геєць В.М.* Моделирование економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / *В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова.* – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
6. *Геселева Н.В.* Емерджентні властивості системи / *Н.В. Геселева, Н.М. Заріцька* // *Бізнес-Інформ.* – 2013. – № 7. – С. 93–97.
7. *Гончарук Я.А.* Диференціація підходів до аналізу категорії «економічна безпека держави» / *Я.А. Гончарук, М.І. Флейчук* // *Збірник наукових праць Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна.* – 2009. – № 2. – С. 15–30.
8. *Гребешкова О.М.* Емерджентність у стратегічному процесі підприємства / *О.М. Гребешкова* // *Формування ринкової економіки : зб. наук. праць.* – Вип. 22. – К. : КНЕУ, 2009. – С. 129–137.
9. *Живко З.Б.* Методология управління економічною безпекою підприємства : монографія / *З.Б. Живко.* – Л. : Ліга – Прес, 2013. – 474 с.
10. *Казаков Н.Д.* Безопасность и синергетика (опыт философского осмысления) / *Н.Д. Казаков* // *Безопасность. Информационный сборник.* – 1994. – № 4 (20). – 62 с.
11. *Касті Дж.* Большие системы: связность, сложность и катастрофы / *Дж. Касті* ; пер. с англ. – М. : Мир, 1982. – 216 с.
12. *Лесков М.А.* Гомеостатические процессы и теория безопасности / *М.А. Лесков* // *Безопасность. Информационный сборник.* – 1994. – № 4 (20). – С. 66–67.
13. *Ліпкан В.А.* Безопаснознание : навч. посібник / *В.А. Ліпкан.* – К. : Європ. ун-т, 2003. – 208 с.
14. *Медоуз Д.Х.* Пределы роста: 30 лет спустя [Электронный ресурс] / *Д.Х. Медоуз, Й.Рандерс, Д.Л. Медоуз* ; пер. с англ. *Е.С. Оганесян* ; под. ред. *Н.П.Тарасовой.* – 2-е изд. (ел.). – Электрон. текстовые дан. (1 файл pdf : 361 с.). – М. : БИНОМ. Лаборатория знаний, 2014.
15. *Можейко М.А.* Нелинейных динамик теория / *М.А. Можейко* // *Постмодернизм : энциклопедия.* – Минск : Интер-прессервис : Книжный дом, 2001. – 499 с.
16. *Потапенко В.Г.* Стратегічні пріоритети безпечного розвитку України на засадах «зеленої» економіки : монографія / *В.Г. Потапенко* ; за ред. проф. *Є.В. Хлобистова.* – Київ : НІСД, 2013 – 296 с.
17. *Пухальська Г.В.* Економічна безпека підприємства: суть та її складові / *Г.В. Пухальська, Г.О. Христинч* // *Вісник Хмельн. нац. ун-ту. ек. наук.* – 2008. – Т. 1, № 6. – С. 198–200.
18. *Руденський Р.А.* Моделирование процесів антисипативного управління економічною безпекою : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / *Р.А. Руденський.* – Донецьк, 2002. – 16 с.
19. *Фатхутдинов Р.А.* Стратегический маркетинг : учебник / *Р.А. Фатхутдинов.* – СПб. : Питер, 2007. – 352 с.
20. *Шнишко О.С.* Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект / *О.С. Шнишко.* – К. : Генеза, 2006. – 288 с.
21. *Экономическая безопасность : энциклопедия* / авт.-сост. *А.Т. Багаутдинов* и др. ; пред. ред. кол. *А.Г. Шаваев.* – М. : Издат. дом «Правовое просвещение», 2001. – 511 с.
22. *Якимова А.М.* Системный подход в исследовании социально-экономической безопасности : препринт / *А.М. Якимова* // *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy.* – 2015 – № 3 – С. 376–386.

References:

1. Babyna, O.Je. (2013), «Uzagal'nennja vlastyvostej ekonomichnogo potencialu v konteksti systemnogo pidhodu», *Biznes-Inform*, No. 9, pp. 55–60.
2. Bertalanfi, L.F. (1969), «Obshhaja teorija sistem. Otbor problem i rezul'tatov», *Sistemnye issledovanija*, ezhegodnik, pp. 30–54.
3. Bobrov, Je.A. (2012), «Suchasni pidhody do doslidzhennja ekonomichnoi' bezpeky», *Ekonomika Ukrainy*, No. 4, pp. 80–85.
4. Vagurin, V.A. (2006), *Sinergetika jevoljucii sovremennogo obshhestva*, KomKniga, Moskva, 216 p.
5. Gejec', V.M., Kyzym, M.O. and Klebanova, T.S. (2006), *Modeljuvannja ekonomichnoi' bezpeky: derzhava, region, pidpryjemstvo*, monografija, VD «INZhEK», Harkiv, 240 p.
6. Geseleva, N.V. and Zarič'ka, N.M. (2013), «Emerdzhentni vlastyvoli systemy», *Biznes-Inform*, No. 7, pp. 93–97.
7. Goncharuk, Ja.A. and Flejchuk, M.I. (2009), «Dyferenciacija pidhodiv do analizu kategorii' «ekonomichna bezpeka derzhavy», *Zbirnyk naukovykh prac' L'viv'skogo derzhavnogo universytetu vnutrishnih sprav*, Serija ekonomichna, No. 2, pp. 15–30.
8. Grebeshkova, O.M. (2009), «Emerdzhentnist' u strategichnomu procesi pidpryjemstva», *Formuvannja rynkovoï ekonomiky*, zb. nauk. prac', Vol. 22, KNEU, Kyi'v, pp. 129–137.
9. Zhyvko, Z.B. (2013), *Metodologija upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju pidpryjemstva*, monografija, Liga – Pres, L., 474 p.
10. Kazakov, N.D. (1994), «Bezopasnost' i sinergetika (opyt filosofskogo osmyslenija)», *Bezopasnost'. Informacionnyj sbornik*, No. 4 (20), 62 p.
11. Kasti, Dzh. (1982), *Bol'shie sistemy: svjaznost', slozhnost' i katastrofy*, Translated from English, Mir, 216 p.
12. Leskov, M.A. (1994), «Gomeostaticheskie processy i teorija bezopasnosti», *Bezopasnost'. Informacionnyj sbornik*, No. 4 (20), pp. 66–67.
13. Lipkan, V.A. (2003), *Bezpekoznavstvo*, Jevrop. un-t, Kyi'v, 208 p.
14. Medouz, D.H., Randers, J. and Medouz, D.L. (2014), *Predely rosta: 30 let spustja*, Translated from English by Oganessian, E.S., in Tarasova, N.P. (ed.), 2nd ed. (el.), available at: [elektron. tekstovye dannye](#), 1 fajl pdf, 361 p., BYNOM. Laboratoryja znanyj, Moskva.
15. Mozhejko, M.A. (2001), «Nelynejnyh dynamyk teoryja», *Postmodernizm, encyklopedyja*, Ynter-presservys, Knyzhnyj dom, Mynsk, 499 p.
16. Potapenko, V.G. (2013), *Strategichni priorityty bezpechnogo rozvytku Ukrainy na zasadah «zelenoi'» ekonomiky*, monografija, in Hlobystov, Je.V. (ed.), NISD, Kyi'v, 296 p.
17. Puhals'ka, G.V. and Hrystych, G.O. (2008), «Ekonomichna bezpeka pidpryjemstva: sut' ta i'i' skladovi», *Visnyk Hmel'n. nac. un-tu. ek. nauk*, Vol. 1, No. 6, pp. 198–200.
18. Rudens'kyj, R.A. (2002), *Modeljuvannja procesiv antysypatyvnogo upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju*, Abstract of dyss. kand. ekon. nauk, spec. 08.03.02 *Ekonomiko-matematyčne modeljuvannja*, Donec'k, 16 p.
19. Fathutdinov, R.A. (2007), *Strategicheskij marketing*, Piter, Sankt-Peterburg, 352 p.
20. Shnytko, O.S. (2006), *Ekonomichna bezpeka ijerarhichnykh bagatorivnykh system: regional'nyj aspekt*, Geneza, Kyi'v, 288 p.
21. Shavaev, A.G. (ed.) (2001), *Jekonomicheskaja bezopasnost'*, jenciklopedija, in Bagautdinov, A.T. (ed.), Izdat. dom «Pravovoe prosveshhenie», Moskva, 511 p.
22. Jakimova, A.M. (2015), «Sistemnyj podhod v issledovanii social'no-jekonomicheskoi bezopasnosti», preprint, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, No. 3, pp. 376–386.

Воронков Олександрович – кандидат економічних наук, доцент Харківського національного університету міського господарства ім. О.М. Бекетова.

Наукові інтереси:

– економіко-математичне моделювання економічної безпеки підприємств.

Тел.: (067) 276–85–06.

E-mail: voronkov@online.ua.

Дяченко Катерина Сергіївна – здобувач Харківського національного університету міського господарства ім. О.М. Бекетова.

Наукові інтереси:

– механізми забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств.

Тел.: (068) 535–60–03.

E-mail: yoo.katrin@gmail.com.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2017.